

ადრეშუასაუკუნეების ლითონდამამუშავებელი
სახელოსნოები სვანეთში
(ქვედა იფარი)
Early Medieval Metalworking Workshops in Svaneti
(Ipari)

ზვიად კვიციანი
Zviad Kvitsiani

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტაჲლ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: კავკასია, სვანეთი, ქვ. იფარი
Keywords: Caucasus, Svaneti, Ipari.

შუა საუკუნეების სვანეთის ცხოვრების ზოგიერთი სპეციფიკური მხარის ჩვენება მკრთალად წარმოგვიდგება. ჯერ კიდევ არ არის შემუშავებული ერთიანი აზრი რეგიონის სოციალ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული განვითარების მთელ რიგ არსებით საკითხებზე. საეკლესიო კრებათა მათიანეები და საერო სახის სხვადასხვა ხელნაწერები, მაღალმხატვრული ოქრომჭედლობა, დახვეწილი არქიტექტურა, „სვანური ფერწერის მხატვრული სკოლა“, მუზეუმებსა და ეკლესიებში დაცული დიდძალი განძეულობა და ქრისტიანული კულტურის მრავალი სხვა კომპონენტი, სვანეთში ქრისტიანული იდეოლოგიის ყოვლისმომცველ ხასიათს და საეკლესიო-სამონასტრო ცხოვრების მაღალ დონეზე მეტყველებს. მართალია, სვანეთის ადრე შუა საუკუნეების არქეოლოგიური ძეგლების კვლევა დღემდე შემთხვევით აღმოჩენებსა და არქეოლოგიურ დაზვერვებს არ გასცილებია, მაგრამ გამოვლენილი მასალა აღებული ეპოქის მხარის სოციალ-ეკონომიკური და საზოგადოებრივი წყობის მრავალ საკითხს ჰფენს შუქს..

სვანეთში საკმარისად იყო განვითარებული რკინის მეტალურგია, რომლის არქეოლოგიური საბუთია 2011-2023 წლებში თსუ სვანეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ჭუბერის თემის, სოფ. ქვ. მარღში, სოფ.ქვ.იფარში, სოფ.ხაიშში, სოფ.ქედანში, სოფ. ლუჰაში და სოფ. ლახამში გამოვლენილი მეტალურგიული მოედნები და რკინის სადნობი ქურები, რკინის წიდები, რკინის ნალვენთები, ქურის კერამიკული საქმენი მიღები, რკინის სამეურნეო და საბრძოლო იარაღები და სხვ. ანტიკური ხანის რკინის გამონამუშევრები ხშირად იჩენენ თავს დასავლეთ საქართველოში. ამ მხრივ ყველაზე ადრე ჭოროხისა და ჭუბერის ხეობებმა მიიქციეს ყურადღება.-.რკინის ამ საწარმოო კერასთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული ქურათა მრავალრიცხოვანი ნაშთები, აღმოჩენილი ნენსკრას ხეობაში, კერძოდ, სოფ. ლახამის ჩრდილოეთით არსებულ ფერდობზე (დაახლოებით 110 ჰექტარი) და ენგურის ხეობის დასაწყისთან, მდინარის მარცხენა ნაპირზე, სოფ. ჯვარსა და ლიაში.

აღმოჩენილი რკინის ქურები, ასევე, გადამუშავების შედეგად ნარჩენი მასალები - რკინის ნალვენთები, თავად გადამუშავებული რკინა, ქვით ნაშენი და შებათქაშებული ქურები - ძველი წელთაღრიცხვის VIII-VI საუკუნეებით თარიღდება. დაფიქსირებული მასალის რაოდენობა და ტერიტორიის მასშტაბი გვაძლევს იმის თქმის

საშუალებას, რომ სვანეთში, რაჭისა და მდინარე ჭორიხის აუზში მოპოვებული რკინით იმ პერიოდში არა მხოლოდ კოლხეთი, არამედ წინა აზიის სახელმწიფოებიც მარაგდებოდა. იმ პერიოდში რკინის მოპოვება და დამუშავება მაღალი ცივილიზაციის არსებობის მაჩვენებელი იყო.

2023 წლის გათხრების შედეგად ქვედა იფარში დადასტურდა ადრეშუასაუკუნეების რკინის მეტალურგიული სახელოსნოები, რაც პირველი შემთხვევაა დასავლეთ საქართველოს არქეოლოგიაში.

სვანეთში ერთ-ერთი არქეოლოგიურად განსაკუთრებულად საინტერესო მიკრორეგიონია ქვედა იფარის ტერიტორია. სწორედ აქ დაიწყო სვანეთის არქეოლოგია 1925 წელს.

არქეოლოგიური მასალისა და კლასიკური პერიოდის ავტორთა ცნობებზე დაყრდნობით, რ. ფორბსი აღნიშნავს, რომ პონტოს რაიონი, სადაც სახლობდნენ ხალიბები, თუბალები, მოსინიკები, ფერადი ლითონისა და რკინა-ფოლადის წარმოების სამშობლოა. რ. ფორბსის აზრით, რკინის აღმოჩენის ცენტრად შეიძლება კავკასიის მთიანეთი მივიჩნიოთ, საიდანაც მისი დამუშავების ტექნოლოგია სხვა რეგიონებში გავრცელდა.

სოფ. ქვ. იფარის რკინის საწარმოო სახელოსნოები განლაგებულია მდ.ენგურის მარცხენა სანაპიროდან 200-300 მეტრის დაშორებით, მთის აღმოსავლეთი ფერდის ძირას, 80-90%-იან დაქანებაზე (სურ.1-2).

2023 წელს თსუ სვანეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ქვ.იფარში განხორციელებულმა არქეოლოგიურმა კვლევა-ძიებამ, არაერთი დამატებითი ნივთმტკიცება მოიპოვა იმისა, რომ ეს მიკრორეგიონი, საქართველოს ლითონწარმოების ერთ-ერთ მძლავრ კერას წარმოადგენდა.

არქეოლოგიური კვლევის შედეგად გამოვლინდა ადრეშუასაუკუნეების რკინის მეტალურგიულ წარმოებასთან დაკავშირებული თიხის კარიერები (სურ. 4), (რაც პირველი შემთხვევაა სვანეთის არქეოლოგიაში), თიხის მიღების განსაკუთრებულად დიდი ოდენობა (სურ. 3), წიდეები (სურ. 5), საწარმოს ნაშთები (სურ. 7), ჩამოსხმული ლითონის ე.წ. კვერების ფრაგმენტები (სურ. 6), ქვის ამბოსები სხვადასხვა ზომის (სურ. 8), რაც ასევე პირველი შემთხვევაა, თვითონ მილში დარჩენილი უჟანგავი რკინის ფრაგმენტები, რკინის ნალვენთები, კერამიკული ჭურჭელი.

ჩატარებული სამუშაოების შედეგად შემდეგი დასკვნების გამოტანა შეგვიძლია: ენგურის მხარე დახუნძლულია რკინის წარმოების ძეგლებით, არსებული მასალების მიხედვით ირკვევა, რომ რკინის წარმოებასთან დაკავშირებული ობიექტები ამ რეგიონში მოქმედებას იწყებენ ძვ.წ VIII-VII სს-ებიდან და ქვემო იფარის ქურა სახელოსნოების გათვალისწინებით ეს ტრადიცია უფრო დიდი მასშტაბებით გრძელდება ადრეშუასუკუნეებშიც.

Iron metallurgy was sufficiently developed in Svaneti, the archaeological evidence of which are the metallurgical fields and iron smelting furnaces, iron slags, iron scraps, ceramic nozzle pipes of furnaces, iron agricultural and military tools, and other items discovered by 2011-2023 Svaneti archaeological expedition conducted by TSU in Chuberi community villages: Kvemo (lower) Marghi, Kv. Ipari, Khaishi, Kedani, Luha and Lakhami. Ancient iron artefacts are often found in Western Georgia. In this regard, Chorokhi and Chuberi valleys were the first to attract attention. Numerous remains of furnaces found in the Nenskra Valley, namely on the northern slope of the village of Lakhami (about 110 hectares) and near the beginning of the Enguri Valley, on the left bank of the river, in the villages Jvari and Lia, must have been connected with this iron production center.

The discovered iron furnaces, as well as waste materials from processing - iron scraps, processed iron, stone-built and plastered stoves - date back to the 8th-6th centuries BC. The amount of the recorded material and the scale of the territory allow us to say that the iron mined in Svaneti, Racha and Chorokhi River basin was supplied not only to Kolkheti, but also to the states of Asia Minor. At that time, iron mining and processing was an indicator of the existence of a high civilization.

As a result of excavations in 2023, iron metallurgical workshops of the early Middle Ages were confirmed in Lower Ipari, which is the first case in the archaeology of Western Georgia.

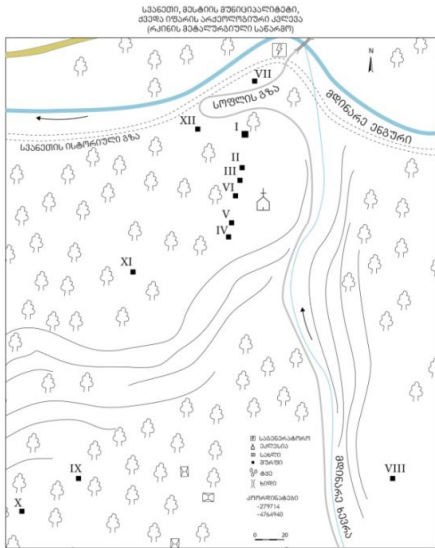
One of the archeologically particularly interesting micro-regions in Svaneti is the Lower Ipari area. This is where the archaeology of Svaneti began in 1925.

The iron production workshops of the village of Kv. Ipari are located 200-300 meters from the left bank of the Enguri River, at the foot of the eastern slope of the mountain, on an 80-90% inclination (Fig. 1-2).

In 2023, the archaeological research and search carried out by the TSU Svaneti archaeological expedition in Kv. Ipari obtained a number of additional evidence proving that this micro-region was one of the powerful centers of metal production in Georgia.

As a result of archaeological study, clay quarries related to metallurgical production of iron in the early Middle Ages were revealed (Fig. 4), (which is the first case in the archaeology of Svaneti), an exceptionally large number of clay pipes (Fig. 3), slags (Fig. 5), industrial waste (Fig. 7), the so-called cast metal fragments of mallets (Fig. 6), stone ambroses of different sizes (Fig. 8), which is also the first case, stainless iron fragments left in the pipe itself, iron scraps, ceramic dishes.

As a result of the conducted works, we can draw the following conclusions: The Enguri area is filled with monuments of iron production, according to the available materials, it is clear that objects related to iron production in this region began to operate in the 8th-7th centuries BC, and taking into account the Kura workshops of Kvemo Ipari, this tradition on a larger scale continues even in the early Middle Ages.



1



2



3



4



5



6



7



8